

UDC 376(477)(091)
DOI: 10.52534/msu-pp.7(1).2021.18-25

Yevheniia Yu. Lyndina^{1*}, Oleksandr V. Kozynets²

¹Berdyansk State Pedagogical University
71100, 4 Schmidt Str., Berdyansk, Ukraine

²National Pedagogical Dragomanov University
01601, 9 Pyrohov Str., Kyiv, Ukraine

Retrospective of Providing Assistance to Children with Various Developmental Disabilities in Ukraine: X-XX Centuries

Article's History:

Received: 25.12.2020
Revised: 29.01.2021
Accepted: 20.02.2021

Suggested Citation:

Lyndina, Ye.Yu., & Kozynets, O.V. (2020). Retrospective of providing assistance to children with various developmental disabilities in Ukraine: X-XX centuries. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 7(1), 18-25.

Abstract. The study and historical and pedagogical analysis of aiding children with mental and physical disabilities make it possible to trace the development of the educational system and find ways to improve it. The purpose of the study is to investigate the issue of supporting children with various variants of developmental disorders during the 10th and 20th centuries in Ukraine, analysis and justification of the problem. To fulfil this purpose, archival sources and scientific studies of scientists who studied this issue were investigated. The main chronological events of caring for children with various disorders, which later became the basis for the development of special education, are substantiated. Based on the chronicles of the Ipatiev and Lavrentiy lists, the public's awareness of the importance of raising children with hearing and speech impairments, as well as studying the elements of literacy and learning the craft, was clarified. The history of care for children with physical and intellectual disabilities in Ukraine during the 10th-20th centuries is examined. The study outlines information about the facts of the first attempts to provide pedagogical assistance in the education of the so-called "limited abilities" students in the public education system, which was preceded by the reform in the field of education. Historical data on the attitude of society towards children with various developmental disabilities in Ukraine in the period of 10th-20th centuries are analysed, as well as the dynamics of development in the field of assistance to children with mental and physical disabilities in this period. The facts about the transfer of the problem of raising children with intellectual disabilities to private institutions and the opening of psychiatric hospitals, which aided persons with developmental disabilities. The study covered I. Sikorsky's contribution to the problem of providing aid and care to those whose mental underdevelopment is a psychological and pedagogical problem. For a deeper retrospective of aiding children with various variants of developmental disabilities in Ukraine in the 10th and 20th centuries, it is necessary to explore the arguments for opening and organising state assistance to various categories of children with mental and physical disabilities

Keywords: history of special pedagogy, children with developmental disorders, history of defectology, correctional pedagogy, special institutions, intellectual disorders, special education

*Corresponding author

Євгенія Юрїївна Линдіна¹, Олександр Володимирович Козинець²

¹Бердянський державний педагогічний університет
71108, вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Україна

²Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
01601, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна

Ретроспектива надання допомоги дітям з різноманітними порушеннями розвитку в Україні: Х–ХХ століття

Анотація. Вивчення та історико-педагогічний аналіз надання допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку дають змогу простежити формування освітньої системи та знайти шляхи її вдосконалення. Метою статті є дослідження питання підтримки дітей з різноманітними варіантами порушеного розвитку у проміжку Х–ХХ століття в Україні, аналіз та обґрунтування проблеми. Для досягнення мети вивчались архівні джерела та наукові доробки вчених, які досліджували це питання. Обґрунтовано основні хронологічні події піклування про дітей з різноманітними порушеннями, які стали в подальшому основою для розвитку спеціальної освіти. На основі літописів по Іпатіївському та Лаврентіївському списках з'ясовано усвідомлення суспільством важливості виховання дітей з порушенням слуху та мовлення, а також вивчення елементів грамоти та навчання ремеслу. Досліджено історію піклування про дітей з порушеннями фізичного та інтелектуального розвитку в Україні проміжку Х–ХХ століть. У статті окреслена інформація про факти перших спроб надання педагогічної допомоги в навчанні так званих «малоздібних» учнів у системі державної освіти, чому передувала реформа в галузі освіти. Проаналізовано історичні дані щодо ставлення суспільства до дітей з різноманітними варіантами порушеного розвитку в Україні у період Х–ХХ століття, а також окреслено динаміку розвитку у сфері надання допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку в цей період. Висвітлено факти про переведення проблеми виховання дітей з інтелектуальними порушеннями в приватні заклади та відкриття психіатричних лікарень, у яких надавалася допомога особам з порушеннями в розвитку. Розкрито внесок І. Сікорського у проблему надання допомоги й опікування тим, чий психічний недорозвиток є психолого-педагогічною проблемою. Для більш глибокої ретроспективи надання допомоги дітям з різноманітними варіантами порушеного розвитку в Україні Х–ХХ століття необхідно дослідити аргументи відкриття й організації державної допомоги різним категоріям дітей з порушенням психофізичного розвитку

Ключові слова: історія спеціальної педагогіки, психофізичний розвиток, історія дефектології, корекційна педагогіка, спеціальні заклади, інтелектуальні порушення, спеціальне навчання

ВСТУП

Разом зі змінами в сучасному суспільстві відбувається переосмислення наявних педагогічних явищ та наукової спадщини вчених-теоретиків і практиків минулого. Вивчення й аналіз історично зумовлених напрацювань актуальні й для спеціальної освіти, зумовлюють зміни в системі національної освіти, зокрема, у спеціальній педагогіці. Вони пов'язані з необхідністю осмислення минулого, об'єктивною оцінкою історичних умов розвитку, вивченням науково-педагогічних поглядів, концепцій, теорій і практичного досвіду вчених минулих років.

Дослідження В. Золотоверх, Л. Одинченко,

М. Супруна, С. Федоренко, О. Шевченко, М. Ярмаченко та інших розкривають історичні факти становлення та розвитку галузей спеціальної освіти в Україні [1; 2], Дж.П. Лантольф, М.Є. Пенер [3], П. Мадерер, А. Скіба, Л. Сігельбаум, Б.Дж. Глісон [4] та інші науковці на теренах пострадянського простору [5; 6]. Питання спеціального навчання та виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку вивчали у своїх працях Л. Виготський, Л. Занков, Г. Коберник, О. Лурія, С. Миронова, В. Синьов, К. Турчинська тощо [7], а саме: розв'язання проблеми диференційованого навчання дітей з легким та помірним ступенями розумової відсталості у 70-ті рр. ХХ ст. (Г. Мерсіянова,

В. Турчинська та інші); вивчення особливостей функцій мовлення при інтелектуальних порушеннях у кінці 80–90-х рр. ХХ ст.; дослідження порушень мовлення в дітей з інтелектуальними порушеннями (Л. Парамонова та інші); вивчення та вдосконалення навчально-корекційного процесу спеціальних закладів освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями різного ступеню тяжкості з кінця ХХ ст. й до нині (І. Дмитрієва, В. Липа, В. Синьов, С. Миронова та інші); дослідження розладів мовленнєвого розвитку в дітей з інтелектуальними порушеннями різного ступеню тяжкості, розробка та впровадження системи їхньої корекції в процесі логопедичної роботи (Н. Баль, Є. Соботович та інші) [8].

Українську дефектологічну систему (сьогодні – корекційну педагогіку та спеціальну психологію) кінця ХХ ст. вивчають, описують і порівнюють із західною зарубіжні вчені Л. Сільвер, Дж. Глісон тощо [4; 9]. У своїх працях дослідники окреслюють становлення й автономію кожної з галузей спеціальної педагогіки в зазначений період. Звертають увагу на поступовий розвиток спеціальної допомоги дітям з різноманітними варіантами порушеного розвитку та детально зображують роботу створених спеціальних закладів [4–6].

Історико-педагогічний підхід до вивчення досвіду, теорії та практики допомоги дітям з різноманітними варіантами дизонтогенезу є основою для розвитку спеціальної освіти сьогодні. Вивчення та конструктивний аналіз наукової спадщини педагогів минулого дають змогу використовувати її в сучасних умовах, простежити генезис проблем розвитку освітньої системи та знайти шляхи їхнього удосконалення. З огляду на це актуальність дослідження зумовлена отриманням відповіді на питання сучасності пов'язане з осмисленням минулого, об'єктивною оцінкою історичних реалій, вивченням історичних коренів соціально-педагогічних ідей, фактів, теорій, концепцій, педагогічного досвіду вчених і практиків минулих років; необхідністю подолання фрагментарності історико-педагогічних знань стосовно надання допомоги дітям з різноманітними варіантами порушеного розвитку.

Мета дослідження полягає у здійсненні історико-педагогічного аналізу та визначенні можливості впровадження в практику сучасної системи спеціальної освіти історичних фактів в аспекті надання допомоги дітям з різноманітними варіантами порушеного розвитку у проміжку Х–ХХ століття в Україні.

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Теоретико-методологічною основою дослідження є положення про зв'язок історичних досліджень із сучасністю (С. Бабишин, О. Мазуркевич, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та інші), роль особистості в розвитку науки (І. Бех, А. Бойко, В. Бондар, І. Зязюн, Н. Ничкало та інші); теорія про соціально-історичну зумовленість та корекційну спрямованість освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку (В. Бондар, І. Єременко, С. Миронова, В. Синьов, Є. Синьова, М. Супрун, В. Тарасун, Л. Фомічова, О. Хохліна, А. Шевцов, М. Шеремет та інші) [1]; вчення про причини виникнення порушень мовлення, їхню профілактику, методи корекції, особливості й можливості розвитку осіб з вадами слуху та мовлення (Л. Журавльова, С. Конопляста, Є. Соботович, В. Тарасун, Л. Трофименко, Л. Фомічова, М. Шеремет та інші) [8]; методологія дослідження історії корекційної освіти в Україні (Т. Берник, В. Бондар, В. Гладуш, В. Золотоверх, Л. Кулик, М. Супрун, С. Федоренко, М. Ярмаченко та інші) [2].

Методи дослідження: теоретичний аналіз, синтез та узагальнення відомостей і фактів із наукових, методичних та архівних джерел; пошуково-бібліографічний метод; системно-структурний; хронологічний та метод актуалізації історичного досвіду сприяли дослідженню наукової проблеми з позицій історичного опису, теорії та практики. Спираючись на методологічну та теоретичну основи дослідження:

- проведено вивчення архівних документів, спеціальної та науково-педагогічної літератури, опрацювання яких проводилось шляхом теоретичного аналізу та узагальнення відомостей і фактів про надання допомоги дітям з різноманітними варіантами порушеного онтогенезу в Україні у період Х–ХХ століття;
- зібрана інформація про ставлення суспільства до дітей з порушенням у розвитку в означений період, цьому сприяв пошуково-бібліографічний метод;
- аналіз архівних і науково-педагогічних джерел дав підстави на основі використання загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, зіставлення, систематизації, узагальнення), виділити основні факти надання допомоги дітям з різноманітними варіантами дизонтогенезу в Україні у період Х–ХХ століття;
- хронологічний і системно-структурний методи дали змогу розглянути та структурувати зібрану інформацію у часовій послідовності;

• визначити цінність зібраних фактів для теорії та практики сучасної спеціальної освіти дав можливість метод актуалізації історичного досвіду.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Громадська, лікувальна, а пізніше й педагогічна допомога дітям з фізичними й інтелектуальними порушеннями залежали від багатьох чинників. Насамперед, від стану економіки, а також визначалася політичним, моральним і релігійним світоглядом, розвитком освіти, охорони здоров'я, науки та культури. Перетворення, які відбувались в Україні протягом X–XX століття, дають змогу по-новому осмислити й оцінити тенденції взаємодії держави та суспільства в галузі спеціальної педагогіки, простежити за умовами розвитку надання допомоги дітям з різними варіантами дизонтогенезу. Врахування історичних фактів розвитку педагогічної думки, навчально-виховної практики дає можливість усвідомити багато аспектів різних галузей дефектології. Коротко окреслюємо найважливіші тенденції за хронологією.

Історія піклування про дітей з порушеннями фізичного й інтелектуального розвитку в Україні сягає давніх часів. Джерела X–XIV століття свідчать, що суспільні погляди на таких осіб формувалися на основі так званих Кормчих книг і системи громадської опіки та реалізувалися через догляд за нужденними та убогими людьми. Офіційні документи про опіку дітей з такими порушеннями датуються X століттям, коли князь Київський, Володимир Святославович, указом від 996 року зобов'язав церкву дбати про них [1; 10].

У «Повісті минулих літ» йдеться про те, що церкви та монастирі стали першими доглядати «неповноцінних» осіб. Приймавши християнство, Володимир Святославович розпочав будівництво лікарень, притулків і богоділень, з особливою наполегливістю піклувався про хворих, «убогих». Є докази, що в Києво-Печерській лаврі вже в першій половині XI століття відкрився притулок для дітей, у якому, крім сиріт і хворих, обов'язково перебували «глухі сліпі недоумкуваті» [1, с. 12].

Серед тих, ким опікувалася громада, були особи з вродженими фізичними й інтелектуальними порушеннями. Для утримання закладів громадської опіки виділялася десятина від княжих прибутків. У Київській Русі були запозичені візантійські закони, які увійшли до громадянських Кормчих книг. Зокрема, статтями 23, 33 цих законів передбачалося, що батьки одного або декількох дітей з порушеннями в розвитку можуть позбавитися

частини майна й воно може відійти дітям, за законом спадку, за умови, що батьки не хочуть дбати про своїх дітей з особливими потребами [1; 10]. При Києво-Печерському монастирі Феодосій Печерський організував богадільню та церкву, для «жебраків, хворих, сліпих та убогих». На їхнє утримання та навчання він жертвував від прибутків свого монастирського маєтку 10-ту частину [1, с. 13].

На основі літописів по Іпатіївському та Лаврентіївському списках можна зробити висновок, що вже тоді люди усвідомлювали важливість виховання дітей з порушенням слуху й мовлення, а також про те, що у закладі, організованого в Києві Анною Всеволодівною, сестрою В. Мономаха, діти з порушеннями не лише отримували опіку та догляд, а й вивчали елементи грамоти, навчалися ремесел [11].

У наукових працях О. Дячкова, М. Ярмаченка, Х. Замського чимало фактів про те, що у X–XII ст. у Київській Русі не тільки опікувалися та доглядали за дітьми з порушеннями, а й навчали їх основам грамоти, живопису, співів та різних ремесел. Завдяки такому розвитку культури Києва Монастирська організація піклувалася про дітей з фізичними, сенсорними та інтелектуальними особливостями та досягла високого, на той час, рівня розвитку. Як бачимо, вже на ранніх етапах становлення суспільства цивілізація проходить шлях від відторгнення й агресії щодо неповноцінності цих людей до розуміння важливості надання їм елементарної допомоги [12].

З розпадом Київської Русі занепали феодальні князівства, послабилася увага до потреб освіти та догляду за дітьми з порушеннями в розвитку. Як зазначає М. Ярмаченко, фактично до XV століття не було прийнято жодного нормативного акту, спрямованого на розвиток громадської опіки. І лише у XV–XVII століттях в Україні почали поширюватися богадільні, шпиталі, які визнавалися як «специфічні заходи допомоги хворим та інвалідам». Вони були дуже розповсюдженими не лише в містах, а й селах. Однак призначення цих закладів не було чітко визначеним, оскільки в ці установи приймалися «каліки, старезні, безумні дорослі і діти, непрацездатні та інші особи, які з різних причин жили за рахунок суспільства». У цей період форми опіки дітей і підлітків були недостатніми, оскільки обмежувалися лише толерантним і стерпним ставленням [1]. На цьому етапі були здійснені перші спроби утримання таких осіб у межах монастирів, що відіграло позитивну роль у формуванні гуманістичних тенденцій. Аж до

кінця XIX століття будь-яких спроб щодо суспільного виховання цих дітей не було. Люди з порушеннями не могли розраховувати навіть на нейтральне до них ставлення з боку суспільства, оскільки в той час існувала думка, що вроджені каліцтва є покаранням людей за гріхи [10].

У середині XVIII століття майже в кожній губернії було створено «прикази суспільної опіки», на які покладався обов'язок здійснювати нагляд за народними школами, сирітськими та духовними будинками, шпиталями, будинками для невиліковних і божевільних дітей». Наказ суспільного притулку в Києві свою благодійну діяльність розпочав відкриттям «при Кирилівському монастирі губернських богоугодних закладів, які були названі кирилівськими». У 1840 році при кирилівській богадільні відкрився спеціальне відділення для неповнолітніх, яке було реорганізоване у 1856 році в сирітський будинок для дітей віком від 7 до 12 років [1, с. 17].

Позитивним поштовхом для зародження медичного напрямку у здійсненні допомоги дітям з порушеннями став розвиток психіатрії в середині XVIII століття тому, що виникла потреба не лише в догляді, а й лікуванні таких людей. У цей період сформувалася Харківська психіатрична школа. У 1834 році професор П. Бутковський, керівник кафедри психопатології Харківського університету, підготував перший «Підручник психіатрії», а в 1836 році відкрив перший не тільки в Україні, а й у Російській імперії притулок для глибоко розумово відсталих дітей, який мав назву «Школа у ворот больницы». На базі притулку вивчалася природа цього складного та маловивченого стану, там робили спроби навчати дітей з порушеннями інтелекту й обслуговувати себе. У другій половині XIX століття в Російській імперії були зроблені перші спроби надання педагогічної допомоги в навчанні так званих «малоздібних» учнів у системі державної освіти, чому передувала реформа в галузі освіти, спрямована на піднесення рівня загальноосвітньої підготовки учнів [11; 12].

Як зазначає Х. Замський, у 1863 році в системі військових гімназій було відкрито прогімназії, до яких направлялися діти з низькою успішністю, поганою поведінкою. Серед них були й учні зі стійкою розумовою відсталістю. Це підтверджується специфікою організації в прогімназіях навчально-виховної роботи. Зокрема, загальноосвітня підготовка в них поєднувалися з трудовою: дітей навчали столярної, слюсарної справи, садівництва, городництва, у процесі навчання широко

використовувалися наочні засоби. Багато уваги приділяється фізичному розвитку пізнавальних можливостей учнів. Ймовірно, що з часом прогімназії могли реорганізовуватися в допоміжні школи, потреба у яких відстоювалася лікарями, педагогами, громадськими діячами [11].

Щоб запобігти випадкам помилкового відбору дітей у прогімназії, управління навчальних закладів розробило відповідну інструкцію. Нею передбачалося переведення учнів у прогімназію тільки після того, як було випробувано всі заходи педагогічного впливу на дитину. Зокрема для дітей зі стійкою розумовою відсталістю передбачався подовжений термін навчання: «у першому класі – три-чотири роки, у другому – три роки, в третьому – два роки. Якщо за таких умов успішність дитини не покращувалася, її переводили до навчання у прогімназію» [1, с. 19].

У 80-х роках XIX століття гімназії було закрито й надалі питання виховання дітей з інтелектуальними порушеннями вирішувалося тільки в приватних закладах, мережа яких була недостатньо розвинена. Після проведення Земської реформи 1865 року, в Україні також активізувалася діяльність земських лікарів-психіатрів: М. Дрозніса, В.Гіляровського, Д. Грейдинберга, Н. Країнського, О. Мальцева, В. Яковенка та інших. Зосереджуючи увагу на пошуку нових форм з метою розширення мережі лікувальних закладів психіатри привертати увагу широких кіл фахівців і громадськості до критичного стану осіб із психічними захворюваннями та різноманітними аномаліями. Як результат такої діяльності, відкривалися нові психіатричні лікарні, зростала кількість місць для хворих. У той час почали з'являтися звіти психіатричних лікарень Полтавської, Харківської, Київської, Чернігівської, Херсонської та інших губерній. Зазначалося, що у відділеннях для психічно хворих перебувають і діти з інтелектуальними порушеннями [13].

Численні спостереження лікарів переконують у необхідності відмежування психічно хворих від дітей з інтелектуальними порушеннями, організації для останніх додаткових закладів навчання. Під впливом лікарсько-педагогічної громадськості зростає стурбованість за долю не тільки дітей з глибокою розумовою відсталістю, які потребують лікування та догляду, а й тих, у кого відставання в розвитку, що є педагогічною проблемою. На те, що відставання в розвитку для частини дітей – педагогічна проблема вказував і професор І. Сікорський. У 1882 році на Четвертому міжнародному конгресі

гігієністів у Женеві у своїй доповіді він вперше висловив стурбованість про долю не лише тих, хто страждає глибокими порушеннями та потребує лікувальної допомоги чи опікування, а й тих, чий психічний недорозвиток становить педагогічну проблему [1; 13].

Завдяки приватній ініціативі прогресивних лікарів, розвитку благодійності та підтримки земств, починаючи з другої половини XIX століття створюються лікувально-педагогічні заклади для дітей з інтелектуальними порушеннями. На їхній базі йшло випробування засобів педагогічно-лікувального й оздоровчого впливу на розвиток цієї категорії дітей [17]. Стосовно України, ці проблеми розроблялися в теоретичному та практичному аспекті повільніше, ніж, наприклад, у Росії. І лише наприкінці XIX – на початку XX століття в психіатричних лікарнях Харкова, Херсона, було відкрито відділення для дітей з інтелектуальними порушеннями [6].

Свідченням про початок організації вищої дефектологічної освіти в Україні може слугувати відкриття у 1908 році Фребелівського жіночого педагогічного інституту в м. Києві, де вперше в Україні розпочалася підготовка вчителів-дефектологів. Засновником і першим директором цього інституту був професор І. Сікорський, завідувач кафедри психіатрії і нервових хвороб Київського університету св. Володимира [13].

Наприкінці XIX століття у розпорядженні Міністерства народної освіти була достатня кількість аргументів для того, щоб відкрити й організувати державну допомогу різним категоріям дітей з порушенням психофізичного розвитку. Проте чиновники Міністерства народної освіти не докладали зусиль для вирішення цієї важливої соціально-педагогічної проблеми, а навпаки навіть гальмували ініціативу щодо організації спеціальних закладів у структурі державної освіти. Внаслідок цього в Україні на початку XX століття помітних зрушень у суспільному вихованні дітей з порушеннями не спостерігалось. Аналізуючи стан справи щодо виявлення та навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в Російській імперії В. Кащенко зазначав, що ні органи міського самоврядування, ні земські збори не зробили нічого для розвитку спеціальності допомоги дітям з інтелектуальними порушеннями [1; 12]. Найпродуктивнішою у цей період була діяльність професора І. Сікорського. У частині наукових праць, а також у виступі на Другому з'їзді вітчизняних психіатрів, який відбувся в Києві у вересні 1905 року, він

переконливо доводив необхідність організації в Україні лікувально-педагогічної допомоги дітям з різноманітними психофізичними порушеннями [1].

Можна підсумувати що з X по XIV ст. для осіб з порушеннями в розвитку домінувало виховання та формування базових навичок трудової діяльності. У XIV–XVII ст. – на перший план вийшла опіка цих дітей без навчання трудовій діяльності. Тільки з XVIII ст., з розвитком психіатрії, відбулось переорієнтування першочергового завдання на лікування та надання допомоги особам з порушеннями в розвитку. А вже з середини XIX ст. почалось активне навчання цих осіб.

Здійснення історико-педагогічного аналізу утримання, підтримки та зачатків навчання елементам грамоти, ремесел дітей з порушеннями в розвитку сприяло дослідженню динаміки модернізації системи педагогічної освіти у зазначений період. Цікавість до окресленої проблеми розкриває не лише уявлення про сутність історико-педагогічного процесу, а й показує залежність навчання та виховання дітей з порушеннями від державної освітньої політики, громадсько-педагогічного руху, релігійного впливу, великою мірою від особистостей, які очолювали ці процеси, громадської думки та вірувань, що окреслює наступність і взаємозв'язок, характер і масштабність, результативність і перспективність розвитку системи освіти дітей з різними порушеннями в розвитку.

ВИСНОВКИ

Дослідження й аналіз надання допомоги дітям з різноманітними порушеннями в розвитку в проміжку X–XX століття став основою сучасним засадам і впровадженню нормативно-правових актів щодо навчання й супроводу дітей з різними категоріями порушень. Завдяки історичній ретроспективі у XXI столітті маємо розгалужену мережу закладів спеціальної освіти.

Довготривалий шлях становлення системи надання допомоги дітям з порушеннями в розвитку вплинуло на суспільну емпатію, що прослідковується й у сьогоденні. Описово-емпіричні методи, що активно використовувались починаючи з X–XII століття в роботі з дітьми з порушенням у розвитку поступово перейшли до практичних методів, які активно застосовуються в спеціальній педагогіці XXI століття: спочатку переважав медичний напрям (була потреба вивчення причин та проявів різних варіантів порушеного розвитку), а згодом його доповнив психолого-педагогічний метод (створена розгалужена система надання

допомоги дітям з різноманітними варіантами дизонтогенезу). Здійснюючи узагальнення ретроспективного аналізу надання допомоги особам з порушеннями, зазначимо активне використання на більш ранніх історичних етапах розвитку суспільства (X–XVII століття) таких методів як бесіда, спостереження, що були базовими у вихованні осіб з порушеннями в ті часи. Починаючи з XVIII ст. для вивчення дітей з порушеннями психофізичного

розвитку почали використовуватися прикладні методи дослідження. Починаючи з середини XX ст. й закінчуючи запровадженням інклюзивної форми навчання сьогодні корекційна педагогіка й спеціальна психологія має розгалужену систему дошкільної, шкільної спеціальної і навіть вищої освіти для дітей з порушеним розвитком та продовжує вдосконалювати тонку диференційну діагностику дітей з різноманітними варіантами дизонтогенезу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці: навч. посіб. Київ: Наш час, 2005. 176 с.
- [2] Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: навч. посіб. / за заг. ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Запоріжжя: Видавництво Хортицької національної академії, 2021. С. 386–412.
- [3] Poehner M.E., Kinginger C., van Compernelle R.A., Lantolf J.P. Pursuing Vygotsky's dialectical approach to pedagogy and development: A response to Kellogg. *Applied Linguistics*. 2018. No. 39(3). P. 429–433. doi: 10.1093/applin/amx033.
- [4] Gleeson B. Disability: A state of mind? *Australian Journal of Social Issues*. 1995. Vol. 30, No. 1. P. 10–23. doi: 10.1002/j.1839-4655.1995.tb01023.x.
- [5] Silver L.B. The relationship between learning disabilities, hyperactivity, distractibility and behavioral problems: A clinical analysis. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*. 1981. No. 20(2). P. 385–397.
- [6] McCagg W.O., Siegelbaum L. *The disabled in the Soviet Union: Past and present, theory and practice*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1989. 321 p.
- [7] Линдіна Є.Ю., Козинець О.В. Ретроспективний аналіз логопедичної допомоги дітям із порушеннями інтелектуального розвитку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 3. С. 108–117.
- [8] Хрестоматія з логопедії / Н. Базима та ін. Київ: Книга-плюс, 2019. 496 с.
- [9] Barnes C., Mercer G. Exploring disability: A sociological introduction. *Sociology*. 2001. Vol. 35, No. 1. P. 219–258. doi: 10.1017/S0038038501210153.
- [10] Бондар В.І., Золотоверх В.В. Історія олігофренопедагогіки: підручник. Київ: Знання, 2007. 375 с.
- [11] Кащенко В.П. Историческое и современное состояние воспитания и обучение дефективных детей в России. *Дефективные дети и школа*. Москва: К.И. Тихомиров, 1912. С. 255–277.
- [12] Замский Х.С. История олигофренопедагогика. 2-е изд. Москва: Просвещение, 1980. 398 с.
- [13] Ковальчук Ж.М. Становлення та розвиток спеціальної освіти в Україні: історичний огляд. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2017. Вип. 33. С. 31–36.

REFERENCES

- [1] Bondar, V.I. (2005). *Problems of correctional studies in the special pedagogics*. Kyiv: Nash chas.
- [2] Bondaria, V.I., & Synova, V.M. (Eds.). (2021). *Ukrainian special pedagogics is in personalias*. Zaporizhzhia: Publishing House of Khortytsia National Academy.
- [3] Poehner, M.E., Kinginger, C., van Compernelle, R.A., & Lantolf, J.P. (2018). Pursuing Vygotsky's dialectical approach to pedagogy and development: A response to Kellogg. *Applied Linguistics*, 39, 429–433
- [4] Gleeson, B.J. (1995). Disability: A state of mind? *Australian Journal of Social Issues*, 30, 10–23.
- [5] Silver, L.B. (1981). The relationship between learning disabilities, hyperactivity, distractibility and behavioral problems: A clinical analysis. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 20, 385–397.
- [6] McCagg, W.O., & Siegelbaum, L. (1989). *The disabled in the Soviet Union: Past and present, theory and practice*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

- [7] Lyndina, Ye.Yu., & Kozynets, O.V. (2020). Retrospective analysis of speech therapy help children with violations of intellectual development. *Scientific Papers of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 3, 108-117.
- [8] Bazyma, N., Kachurovska, O., Kozynets, O., Kolomiyets, Yu., Konoplyasta, S., Lyndina, Ye., & Revutska, O. (2019). *Anthology of speech therapy*. Kyiv: Book-plus.
- [9] Barnes, C., & Mercer, G. (2001). Exploring disability: A sociological introduction. *Sociology*, 35(1), 219-258.
- [10] Bondar, V.I., & Zolotoverkh, V.V. (2007). *History of oligophrenic pedagogy*. Kyiv: Znannya.
- [11] Kashchenko, V.P. (1912). Historical and current state of education and training of defective children in Russia. In *Defective children and school* (pp. 255-277). Moscow: K.I. Tikhomirov.
- [12] Zamsky, H.S. (1980). *History of oligophrenic pedagogy* (2nd ed.). Moscow: Prosveschenie.
- [13] Kovalchuk, Zh.M. (2017). Formation and development of special education in Ukraine: A historical overview. *Scientific Journal of NPU named after M.P. Drahomanov. Series 19: Correctional Pedagogics and Special Psychology*, 33, 31-36.